

9. Finansieringsystemer og faglige «stammekriger»: en trussel mot ytringsfrihet i akademia?

Marte Mangset, Arnfinn H. Midtbøen og Dag Wollebæk

Sammendrag Den akademiske friheten skal sikre forskere frihet til å ytre sine faglige synspunkter, men både faglig perspektivmangfold og forskeres ytringsrom kan møte mange barrierer. Hvordan forskningen er organisert og finansiert, setter rammer for faglig aktivitet og utvikling og kan føre til både konformitetspress og faglig maktkamp. I tillegg kan faglige «stammekriger» innad i forskningsmiljøer skape produktiv debatt, men også fortrenge ny faglig innsikt. I dette kapitlet undersøker vi hvordan forskere på tre forskningsfelt – innvandring, kjønn og klima – oppfatter de faglige skillelinjene på sine områder, og hvordan de erfarer at slike skillelinjer påvirker perspektivmangfold og ytringsrom i akademia.

Nøkkelord ytringsfrihet | akademisk frihet | perspektivmangfold | forskningsfinansiering | konformitetspress

I offentlige debatter om forskeres ytringsfrihet og akademiske frihet er det gjerne to ulike bekymringer som trekkes fram. Ytringsfriheten ses som truet fordi mange forskere begrenser seg i sin offentlige formidling (jf. kapittel 7). Og den akademiske friheten ses som truet på grunn av en form for politisk ensretting, der forskere som har et annet verdimessig eller ideologisk ståsted enn det som er vanlig i forskersamfunnet, trenges ut eller marginaliseres (jf. kapittel 8). Fra et forskerperspektiv finnes imidlertid også andre hindre for fri utforskning og brytning mellom perspektiver i forskningen. Ikke minst innen forskning på temaer som er sentrale i politikktutforming og offentlig debatt, og som gjerne fører til sterke kontroverser utenfor akademia, er det interessant å undersøke hva som kan være kilder til kontroverser, hvilke former kontroversene tar, og hvilken rolle de spiller for perspektivmangfold og ytringsrom innad i akademia. Derfor har vi valgt å se nærmere på forskningsfeltene

innvandring, kjønn og likestilling, og klima. I våre intervjuer med forskere på disse tre feltene framstod finansieringsstrukturer og faglige skillelinjer – knyttet til for eksempel metode, teoretiske perspektiver og vitenskapssyn – som sentrale for å forstå hvordan rommet for diskusjon og kunnskapsproduksjon formes, men på ulike måter. I dette kapitlet undersøker vi hvordan forskerne selv opplever at finansieringsmuligheter og faglige skillelinjer påvirker perspektivmangfold og ytringsrom, og hvordan institusjonelle strukturer – hvordan forskningen er organisert, og hvordan den styres gjennom ulike finansieringsmodeller – bygger opp under dette.

Forskere bruker ulike verktøy – metoder, teorier, data – for å forstå og forklare hvordan verden henger sammen. Forskere med felles verktøy jobber sammen eller diskuterer hverandres forskning, og i noen grad diskuterer de også med forskere som bruker andre perspektiver og metoder. Ideelt sett skal disse diskusjonene være kritiske, men konstruktive, slik at svakheter blir oppdaget og bare de beste ideene overlever. Samtidig kan kampene mellom ulike faglige grupperinger noen ganger bli så harde at enkelte forskere trekker seg ut fra feltet, eller at nye forskere på vei inn i feltet velger å holde seg innenfor de dominerende perspektivene, ikke fordi de anser dem som de beste, men for å unngå bråk eller øke mulighetene for en vellykket karriere. Dette handler ikke bare om feider mellom enkeltforskere, men også om institusjonelle strukturer som bygger opp under spesifikke fagstrukturer: Organisering av forskningen ved universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og sykehus, publisering i tidsskrifter og finansiering gjennom forskningsprogrammer i for eksempel Norges forskningsråd (NFR) eller Det europeiske forskningsrådet (ERC) legger føringer på hvilke perspektiver, metoder og tilnærminger som får en dominerende posisjon, og hvilke som anses som mer marginale. De som får publisert i velrenommerte tidsskrifter og får finansiering til sine forskningsprosjekter, vinner status i fagmiljøene og innflytelse på samfunnsutviklingen.

Hvilke spørsmål stilles, og hvilke tilnærminger som brukes i forskning, har konsekvenser for hvilke konklusjoner man trekker, og hvilken kunnskap man kan formidle til allmennheten. Opplever forskerne som jobber med innvandrings-, kjønns- og klimaspørsmål, at rommet for å forfølge egne forskningsideer er tilstrekkelig stort, både når det gjelder mulighetene for finansiering og publisering? Er det tabuspørsmål innen de ulike feltene som gjør at bestemte perspektiver ikke drøftes eller forblir marginale? Og hvilken rolle spiller konflikt forskere imellom – om temaene det er relevant å forske på, hvilke teorier og metoder som er legitime – i å åpne eller begrense rommet for perspektivmangfold i akademia?

At det finnes et rom for å uttrykke et annet perspektiv enn det dominerende, er viktig både for kvaliteten på den faglige diskusjonen og for allmennhetens tilgang på kunnskap. Hvis et fagmiljø er preget av bred enighet om forståelsen av et feno-

men, kan det selvsagt skyldes at den faglige utviklingen har kommet langt at alternative fortolkninger er tilbakevist, og at man har sikker kunnskap om et gitt fenomen. Men bred enighet kan også være et tegn på at rommet for å uttrykke alternative perspektiver eller kritikk er for lite. For mye enighet kan altså stå i veien for gode faglige diskusjoner der ulike perspektiver brynes mot hverandre og blir sterkere i møte med kritikk. Motsatt kan også for harde konflikter eller for ensidig finansiering bli hemmende for forskningen dersom bestemte perspektiver trenges ut. Chantal Mouffes idé om at uenighet og diskusjon er grunnleggende for demokratiet,¹ er slik sett i tråd med vitenskapens ideal om kritisk diskusjon som premiss for sannhetssøken: For lite konflikt kan fortrenge verdifull diskusjon, for mye kan ende i ren antagonisme og ødeleggende splid. Gitt at kritikk og diskusjon er et premiss for vitenskapelig arbeid, blir det også viktig ikke bare hvor mye konflikt som finnes, men hvordan konflikten håndteres – både institusjonelt, på gruppenivå og mellom enkeltforskere. Spørsmålet om rommet for perspektivmangfold i akademia berører dermed selve grunnlaget for ytringsfriheten, nemlig sannhetssøken, demokrati og fri meningsdannelse.

I det følgende redegjør vi for teoretiske perspektiver på hvordan organiseringen av forskningen, og maktkamper mellom ulike leirer i spesifikke disipliner og forskningsfelt, kan påvirke vilkårene for kunnskapsproduksjon. Deretter gir vi et innblikk i hvordan forskerne vi har intervjuet, opplever rommet for perspektivmangfold på sine felt, og hva som påvirker dette rommet. Analysene bygger hovedsakelig på 49 kvalitative dybdeintervjuer med forskere på de tre forskningsfeltene innvandring, kjønn og likestilling, og klima.² Vi trekker også inn funn fra spørreundersøkelsen blant norske forskere på tvers av fagfelt for å gi et bredere bilde av hindringer mot å forfølge en forskningsidé, for å undersøke hvorvidt forskere på disse tre feltene skiller seg fra forskere mer generelt.³ Avslutningsvis diskuterer vi hvilke implikasjoner analysene våre har for akademisk frihet og ytringsfrihet blant forskere i Norge.

AKADEMISKE STAMMER OG TERRITORIER

Forskere får kontinuerlig sitt arbeid vurdert av kolleger og fagfeller: på seminarer, når de sender inn artikkelutkast til tidsskrifter, når de forsvaret en doktorgrad,

1 Mouffe, *On the Political* (London og New York: Routledge, 2005); Mouffe, *Agonistics*: (New York: Verso, 2013).

2 For en nærmere beskrivelse av utvalg og metode for intervjudataene, se metodeappendikset under overskriften «Kvalitative data».

3 For en nærmere beskrivelse av surveyundersøkelsen, se metodeappendikset under overskriften «Akademia-undersøkelsen: Forskerne i offentligheten».

søker om fast stilling eller om opprykk, eller når de søker forskningsfinansiering. Dette er institusjonaliserte former for kritisk og systematisk vurdering av vitenskapelig kvalitet. De som vurderer vitenskapelige arbeiders kvalitet, er såkalte fagfeller. Fagfeller er andre forskere som er kompetente på den forskningen som skal vurderes, fordi de som regel kommer fra samme fag og gjerne behersker metodene som er brukt.

Organiseringen av forskning i fag eller disipliner har lange tradisjoner og anses av mange som en forutsetning for vitenskapelig kvalitet.⁴ En grunn til det er at forståelsene av hva som regnes som god forskning, som et godt argument eller et sterkt empirisk grunnlag, vil variere mellom ulike disipliner.⁵ Det er noen store, grunnleggende forskjeller mellom fagområder. Ett hovedskille går mellom naturvitenskapelige fag på den ene siden og samfunnsvitenskap og humaniora på den andre, som beskrevet av C.P. Snow i boken *The Two Cultures*.⁶ Snow skriver at disse to fagområdene aldri vil enes om hva som er god forskning eller gode forskningsspørsmål. Men også innenfor hvert av disse store fagområdene er det stor variasjon i forståelsen av hva god forskning er. En empirisk biolog vil ha andre idealer enn en teoretisk fysiker, og en normativ filosof vil ha en annen forståelse av hva som er en god artikkel, enn en empirisk orientert samfunnsviter. Lignende motsetninger kan også gjenfinnes innenfor den enkelte disiplin, som mellom kvantitativ og kvalitativ sosiologi.⁷

Sosiologene Tony Becher og Paul Trowler har beskrevet slike ulike fagtradisjoner som et landskap av ulike «stammer» som kjemper for sine territorier.⁸ De kjemper om talenter og penger, men også om status som de rette forvalterne av kunnskapen om bestemte spørsmål og temaer. Kampen mellom de brede fagområdene, som mellom naturvitenskap, samfunnsvitenskap og humaniora, blir ofte tydelig i spørsmål om fordeling av forskningsmidler mellom ulike programmer i NFR eller ERC. Hva slags type forskning politikere og byråkrater, som er sentrale i beslutninger om hvor mye penger som går til hvilke forskningsprogrammer, anser som mest troverdig, nyttig og viktig, har dermed store konsekvenser for hvilke forskningsprosjekter som ser dagens lys, og hvilke forskningsmiljøer som blomstrer eller svinner hen.⁹ Slike avgjørelser, og måten politikere og byråkrater jobber sammen med forskere på om å styre og drifte det forskningspolitiske

4 Clark, *The Higher Education System* (Los Angeles: University of California Press, 1986).

5 Lamont, *How Professors Think* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009).

6 Snow, *The Two Cultures*. London: (Cambridge University Press, 1959).

7 Abbott, *Chaos of Disciplines*. (Chicago: The University of Chicago Press, 2001).

8 Becher og Trowler, *Academic Tribes and Territories* (Buckingham: Open University Press, 2001).

9 Gläser og Laudel, «Governing Science: How Science Policy Shapes Research Content.» *European Journal of Sociology* 57, no. 1 (2016): 117–68.

systemet og fordeling av penger, peker også på hvordan betingelser for forskningsproduksjon, standarder for ønsket forskning og selve den faglige utviklingen ikke bygger på vitenskapelige premisser løsrevet fra sin sosiale kontekst. Tvert om, vitenskapen er forankret i samfunnets normer og dets institusjoner.¹⁰

Disiplinstrukturen er svært sterk i det akademiske systemet, både på universiteter og høyskoler og i finansieringsinstitusjoner som Forskningsrådet. Samtidig er det mye politisk styring som handler om å få forskere til å jobbe *på tvers* av disiplinstrukturer for å finne nye og bedre løsninger på samfunnsutfordringer. Michael Gibbons og kolleger beskrev i 1994 det de oppfattet som en nyere type forskning («mode 2»), mer drevet fram av politiske ønsker om å løse konkrete samfunnsproblemer enn av forskerne selv, som nettopp mer tverrfaglig.¹¹ Det å bringe forskere fra ulike tradisjoner og med ulike verktøy sammen kan gi svært fruktbare faglige gjennombrudd, og det er jo også noe forskere har gjort på eget initiativ. Men tverrfaglig forskning kan også oppleves påtvunget og som en ulidelig kamp mellom ulike vitenskapsforståelser. Jevnt over preges den anvendte forskningen, som i oppdragsforskningssektoren, mer av tverrfaglighet enn den forskningen som ikke er (like) avhengig av ekstern finansiering, som ved universitetene. Dette betyr at de forskningsfeltene som er preget av politisk etterspørsel, og som kanskje derfor er gjenstand for større offentlig oppmerksomhet og høyere forventninger til forskernes deltakelse i offentligheten, kjennetegnes av mer utstrakt tverrfaglig forskning – og potensielt også større konflikter om vitenskapsforståelser enn andre forskningsfelt.

Kampene mellom ulike fraksjoner av én og samme disiplin, eller mellom ulike leirer i et spesialisert forskningsfelt, preger antakelig den enkelte forsker mer i hverdagen enn forholdet mellom «de to kulturene» gjør. Når man sender inn et manus til et tidsskrift eller en søknad om forskningsfinansiering, kan det være avgjørende for ens videre karriere hvorvidt den man får tildelt som fagfelle, opererer innenfor samme metodiske, teoretiske eller epistemologiske tradisjon. En fysiker blir aldri satt til å vurdere et prosjektforslag fra en statsviter, men en kvantitativt orientert statsviter kan bli satt til å vurdere en artikkel i politisk teori. Slike undergrupper har ikke nødvendigvis de samme forståelsene av hva som er god forskning, selv om graden av variasjon er forskjellig fra disiplin til disiplin.¹²

10 Merton, «Science, Technology and Society in Seventeenth Century England.» *Osiris* 4 (1938); Shapin. «History of science and its sociological reconstructions.» *History of science* 20, no. 3 (1982): 157–211.

11 Gibbons mfl., *The New Production of Knowledge. The Dynamic of Science and Research in Contemporary Societies*. (London: Sage, 1994).

12 Whitley, *The Intellectual and Social Organization of the Sciences*. 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2000).

Hva som til syvende og sist anerkjennes som god forskning, og hvilke retninger den faglige utviklingen tar, er avhengig av institusjonelle strukturer med portvoktere som definerer hva det bør forskes på, og hvordan man bør gå fram.¹³ Hvordan de institusjonelle strukturene er utformet – ett hegemonisk perspektiv eller flere, mange ulike tidsskrifter av høy rang eller bare noen få utvalgte, flere finansieringskilder eller bare én eller noen få, og hvordan fagfellekomiteene som vurderer søknader, settes sammen – vil med andre ord åpne for mer eller mindre perspektivmangfold.¹⁴ Programmene i NFR og ERC, som man ofte retter prosjektene sine inn mot når man søker om forskningsmidler, er ofte tverrfaglig definert, mens gruppene av fagfeller, som veier tyngst i avgjørelsene om hvem som får finansiert og realisert forskningen sin, som regel er disiplinbaserte. Dette innebærer at vitenskapseksterne forhold, som politiske ønsker om hvilke områder forskningsmidlene skal brukes på, og vitenskapsinterne forhold, som fagfelleorganisering i finansieringsinstitusjoner og tidsskrifter, er viklet sammen på intrikate måter. Forskere, ikke minst på tverrfaglige områder, må dermed navigere innenfor både eksternt og internt definerte kriterier for hva som regnes som faglig kvalitet, hva som gir gode muligheter for finansering, og hva som gir anerkjennelse.

I tillegg til de kvalitetsvurderingene som gjøres av fagfeller i institusjonaliserte sammenhenger, er de mer uformelle vurderingene også viktige for opplevelsen av forskeres ytringsrom: Hvordan man blir vurdert av kollegene på seminarer eller pauserommet, er også knyttet til ulike forståelser av kvalitet. Hele universitetsinstitutter eller forskningsmiljøer kan av og til preges av «stammekriger».¹⁵ Forskere har ofte en tett kobling mellom personlig og profesjonell identitet, og den profesjonelle identiteten er knyttet både til institusjonen man jobber med, og til disiplinen, men disiplinen veier som regel tyngst.¹⁶ Slike stammekriger handler dermed gjerne både om å forsvare egen faglig integritet og ære, og om å forsvare bestemte temaer og faglige tilnærminger som man mener er til beste for kunnskapsutviklingen. Denne tette sammenkoblingen mellom personlig og profesjonell identitet gjør at både feider og kritikk kan oppleves som tunge og som begrensende for fri faglig diskusjon. Spørsmålet vårt er i hvilken grad og på hvilken måte slike faglige skillelinjer eller konflikter spiller noen rolle for det opplevde ytringsrommet blant innvandrings-, kjønns- og klimaforskere i Norge.

13 Merton, «Science, Technology and Society in Seventeenth Century England»; Shapin, «Here and Everywhere».

14 Brandt mfl., *Avhengig av forskning* (Bergen: Fagbokforlaget, 2019).

15 Becher og Trowler, *Academic Tribes and Territories*.

16 Clark, *The Higher Education System*; Henkel, «Academic Identity and Autonomy in a Changing Policy Environment.» *Higher Education* 49, no. 1 (2005): 155–76.

Det er viktig å presisere at klare skillelinjer innad i et fag eller et forskningsfelt ikke nødvendigvis betyr at ytringsrommet er snevert. Et mangfold av ulike «stammer» i et felt kan bidra til at flere perspektiver inngår i felles diskusjoner, brynes mot hverandre, og at nye ideer og innfallsvinkler oppstår.¹⁷ Men de kan også eksistere som parallelle universer der forskere bare diskuterer med medlemmer av sin egen «stamme» og utsetter seg lite for konstruktiv kritikk om for eksempel svakheter i metode eller teoretiske perspektiver. Motsatt kan man tenke seg at de fagene som er preget av større konsensus om metode og teori, gir begrenset rom for perspektivmangfold fordi slik enighet kan føre til at nye spørsmål ikke blir stilt og nye metoder ikke utprøvd, og at rommet for alternative perspektiver dermed blir begrenset. Med andre ord: For mye konsensus kan være trykkende, for mye konflikt likeså.

I dette kapitlet forsøker vi ikke å avklare hvordan forholdet mellom konflikt eller konsensus i et fagmiljø bør være. Hensikten er å undersøke hvorvidt institusjonaliserte og uformelle faglige skillelinjer oppleves som hemmende for forskning og faglig debatt – av forskerne selv. Slike faglige skillelinjer kan være virksomme både innenfor en disiplin og i tverrfaglige forskningsfelt, men vi mener det er særlig interessant å undersøke hvordan de arter seg innenfor tverrfaglige forskningsfelt som er gjenstand for mye offentlig oppmerksomhet, og hvor forskernes koblinger til samfunnsdebatten er svært direkte: kjønnsforskning, innvandringsforskning og klimaforskning. Dernest ønsker vi å diskutere hvilke implikasjoner forskernes opplevelser av ytringsrommet har for fri utvikling og formidling av kunnskap. Ved å undersøke dette på tre forskningsfelt som ofte er gjenstand for kontroverser i offentligheten, og altså peke på betydningen av forhold internt i academia, vil vi belyse en større bredde av betingelser som virker inn på ytringsfriheten i academia, enn det som ofte kommer fram i offentlig debatt.

KONFLIKTFYLT KJØNNSFORSKNING – EN STYRKE ELLER SVAKHET FOR YTRINGSKLIMAET?

Innad i utvalget med kjønns- og likestillingsforskere vi har snakket med, fant vi klare faglige skillelinjer – ulike disipliner og ulike metodiske, teoretiske og vitenskapsteoretiske tilnærminger – noe som ikke er overraskende i et tverrfaglig felt. Samtidig, som vi skal se i den videre analysen av de tre ulike forskningsfeltene, kan graden av mangfold og måten de faglige skillelinjene oppleves på, variere mye fra ett tverrfaglig forskningsfelt til et annet. Analysen av intervjuene med kjønns- og likestillingsforskerne viser at de faglige skillelinjene i kjønnsforskningen oppleves

17 Abbott, *Chaos of Disciplines*.

som sterke. Det er for eksempel noen som omtaler seg nettopp som kjønnsforskere, og andre som likestillingsforskere, og som forbinder hver av disse merkelappene med ulike tilnærminger.¹⁸ Det er stor uenighet om hvordan man skal forstå fenomenene det forskes på, om hva som er gode forskningsspørsmål og gode måter å behandle dem på, og denne uenigheten og måten den uttrykkes på, oppleves til tider som krevende og begrensende for en del av forskerne på feltet. Samtidig er ikke alle faglige skillelinjer problematiske. La oss først få en oversikt over hvilke faglige skillelinjer vi fant.

En sentral skillelinje er den som går mellom de forskerne som jobber med likestilling, særlig i arbeidslivet, og de som jobber med kjønn som identitet og med marginaliserte identiteter. Videre går det en viktig skillelinje mellom det store flertallet som er opptatt av kvinner, og de som forsker på menn. En tredje viktig skillelinje går mellom de som jobber med kjønn som noe man er sosialisert inn i, og de som er opptatt av biologi og geners betydning. I de følgende sitatene peker to kjønnsforskere på hvordan slike faglige skillelinjer representerer konflikt:

Det er lite felt, men det er klart, det er indre spenninger, og det gode, gamle forholdet mellom kjønnene er jo en del av det. Hvor mye prioritet skal gis til kvinneforskning, og hvor mye prioritet og hva slags type satsing og fokusering skal det være i forhold til menn og maskuliniteter? Det er et veldig klart konfliktområde.

Jeg ønsker jo ikke at det skal være det, men jeg opplever at det kanskje har blitt [et klart skille mellom forskning på likestilling og forskning på kjønn]. Men det er mulig at det skillet også handler litt om humaniora versus samfunnsforskning. Og at kjønnsforskningen har vært litt uklar på hva er det man egentlig prøver å forstå, forske på, og forklare. [...] Men det er også det med noe med at ... man står mellom på den ene siden en ekstremt, hardcore empirisk [tilnærming]. På den andre siden, humanister som definerer forskningsfronten i den mer teoretiske debatten.

Om vi ser på forskernes institusjonelle tilhørighet og hvilken side av de faglige skillelinjene de tilhører, eller «stammene» de inngår i, finner vi koblinger. Litt skjematisk kan vi si at kjønnsforskerne ofte er ansatt på universitetene, særlig på humanistiske og samfunnsvitenskapelige institutter og på egne sentre for kjønnsforskning. Mange av disse forskerne er opptatt av kjønn som identitet, og de er ofte

18 Vi vil komme inn på disse skillelinjene utover i kapitlet, men av og til også bruke begrepet «kjønnsforskning» som en overgrepene merkelapp på dem alle av hensyn til flyten i teksten.

teoretisk inspirert av humanistiske og poststrukturalistiske perspektiver. Likestillingsforskerne er gjerne ansatt i instituttsektoren, og de er mer avhengige av finansiering fra oppdragsgivere som departementer, etater og andre offentlige aktører som etterspør kunnskap om kjønn i samfunnet som de vil bruke i politikktutviklingen, og jobber typisk med empirisk orientert forskning om likestilling i arbeidsmarked, skole og politikk. I tillegg finner vi forskere med helt andre vitenskapsteoretiske og metodiske tilnærminger, med større interesse for genetikk og biologi. Disse finner vi igjen på universitetsinstitutter i flere disipliner, men ikke blant forskerne som jobber ved sentrene for kjønnsforskning.

At disse koblingene eksisterer i utgangspunktet, kan ha flere årsaker. Forskere av ulik støpning og med ulike interesser kan søke seg til miljøer som ligner dem selv. Portvoktere ved spesifikke institusjoner kan favorisere bestemte tilnærminger. Men våre informanter snakker også om hvordan ulike typer finansieringsstrukturer har betydning: at programmer i Forskningsrådet som finansierer kjønnsforskning, har brukt fagfeller som verdsetter én type kjønnsforskning, mer teoretisk orientert, mens oppdragsgivere som finansierer forskningen i instituttsektoren, verdsetter en annen type forskning, mer pragmatisk og empirisk, og at det dermed dyrkes fram ulike typer forskning ved ulike institusjoner.

Faglige hegemonier blir gjerne først synlig når noen bryter med det rådende perspektivet. Blant kjønnsforskerne vi har intervjuet, er det noen som gir uttrykk for at det kan være krevende å forfekte et perspektiv som bryter med det som dominerer ved institusjonen der de er ansatt. Som vi skrev over, har et poststrukturalistisk teoretisk rammeverk stått særlig sterkt blant forskere i enkelte universitetsmiljøer. En av våre informanter beskrev hva slags sosiale sanksjoner vedkommende har blitt utsatt for, ved ikke å ha forfektet «den rette lære», hvordan vedkommende ble betraktet som «utdatert» eller befant seg faglig utenfor det som til enhver tid defineres internt som «cutting edge». På spørsmål om hva slags forskning eller perspektiver som i dag er «cutting edge», svarer denne forskeren:

Det er mange ting, det handler litt om å være i fronten av den mest posthumanistiske, trans- og interseksjonelle tenkningen. Det å være datert er et stempel som slår hardt, man vil ikke være datert eller utdatert (...) Det er om å gjøre å være mest mulig radikal i en progressiv bevegelse. Veldig moralsk, det er en sterk sammenblanding av det moralske og det faglige (...) Når jeg nå systematisk har browsert nivå 2-tidsskriftene innenfor kjønnsfeltet for å finne ut hvor debatten er, må jeg si at det er ganske vanskelig å komme inn der og ikke jobbe innenfor poststrukturalistiske eller post-humanistiske perspektiver. Det vil jeg si. [Disse perspektivene] er rett og slett ganske hegemoniske.

Faglige skillelinjer kan altså komme til uttrykk gjennom sosiale sanksjoner på arbeidsplassen, men også i mer overgripende institusjonelle strukturer som tidsskrifter. Denne forskeren mener at som kjønnsforsker er det svært vanskelig å få publisert noe i de sentrale kjønnsforskningstidsskriftene, de som «gjelder» når man skal søke jobb og finansiering, dersom man ikke forsker innenfor et hegemonisk, poststrukturalistisk perspektiv.

Blant forskerne som jobbet på oppdragsforskningsinstituttene, hvor mer empirisk orientert forskning på likestilling i samfunnet står sterkere, var det ingen som ga uttrykk for lignende ubehag eller mangel på åpenhet for andre perspektiver internt. Det betyr ikke nødvendigvis at det er så mye større åpenhet; det kan også bety at ingen med perspektiver som bryter med det dominerende, blir rekruttert inn på disse instituttene. Noen av informantene ved oppdragsforskningsinstituttene pekte imidlertid på mulige tabuområder i feltet som sådant, som denne forskeren:

Jeg har jo en følelse av at det er kjempeskummelt å begynne å pirke i diskrimineringsfeltet, og at det er livsfarlig å prøve å si at det *ikke* er diskriminering [av kvinner]. Det kan være på grensen til [faglig] selvmord hvis man fortsatt skal prøve å drive innenfor kjønnslikestillingsfeltet (ler).

Blant forskerne som gir uttrykk for å ha opplevd stor motstand mot sine faglige perspektiver, finner vi også de som arbeider med biologiske eller evolusjonsteoretiske perspektiver. Der er det forskere som mener at de har blitt motarbeidet eller vurdert som faglig dårlige fordi de står for en annen tilnærming enn den hegemoniske i feltet. En av informantene trekker fram erfaringer fra Forskningsrådet som typisk uttrykk for hvordan man blir nedvurdert fordi man representerer et perspektiv utenfor hegemoniet: «Ja, [jeg har] rett og slett [opplevd] forsøk på sensur av evolusjonsperspektivet fordi det ble sett på som vanskelig.»

Samtidig, hva som oppleves som hegemoniske perspektiver, kan variere fra forsker til forsker, avhengig av hvor de selv er plassert i systemet. Kjønnsforskningfeltet er dessuten et eksempel på hvordan faglige hegemonier kan endre seg over tid, og at endringen ikke bare er drevet av vitenskapsinterne forhold: Flere av forskerne vi har intervjuet, beskriver dette forskningsfeltet som mer preget av poststrukturalistiske perspektiver for et par tiår siden, sammenlignet med dagens situasjon. De knytter endringen særlig til én bestemt hendelse og den faglige og offentlige debatten som fulgte, nemlig TV-programmet *Hjernevask*, som ble sendt på NRK i 2010. I programmet ble nettopp den typen kjønnsforskning som fantes ved en del universitetsmiljøer, den poststrukturelle, delvis humanistiske kjønnsforskningen, latterliggjort.

Programmet opplevdes av flere av våre informanter som problematisk i seg selv, både av de som følte seg angrepet, og de som følte at kritikken til dels var berettiget. Én forsker beskriver for eksempel programmet som «direkte ondskap, med ønske om å ta rotta på norske forskere». Mange av våre informanter hevder imidlertid at programmet og debatten som fulgte, har bidratt til viktige endringer i kjønnsforskningsfeltet. Dette mener de kommer til uttrykk ved at kjønnsforskningsprogrammet i Forskningsrådet har blitt nedlagt, og ved at den empiriske likestillingsforskningen har blitt styrket på bekostning av den poststrukturelle kjønnsforskningen, gjennom økte bevilgninger. I tillegg peker flere informanter på at perspektiver som setter søkelys på biologi og gener, ikke er like marginale som de var for *Hjernevask*, men tvert om har hatt et oppsving ved flere disipliners universitetsinstitutter. Noen vil tolke disse endringene som at ett faglig perspektivs hegemoni har blitt svekket, og at det har blitt rom for flere ulike perspektiver i kjønnsforskningen. Andre vil kanskje heller hevde at det empiriske likestillingsperspektivet og til dels også biologiske og evolusjonspsykologiske perspektiver har tatt over som dominerende perspektiver i forskningsfeltet.

Det vi ser på kjønnsforskningsfeltet, er altså et mangfold av ulike faglige retninger, og at disse ulike retningene et stykke på vei er adskilt ved ulike institusjoner eller faglige enheter. De ulike «stammene» har ulike vitenskapsteoretiske, teoretiske og metodiske tilnærminger, men undersøker også ulike temaer og stiller ulike spørsmål. Flere av våre informanter gir uttrykk for at det er steile fronter mellom de ulike «stammene», og at det kan være vanskelig å ikke tilhøre flertallet ved den institusjonen man jobber ved. Det at det finnes flere typer finansieringskilder, bidrar til å opprettholde et mangfold av tilnærminger. Samtidig peker informantene på at ulike finansieringskilder gir ulik status (f.eks. at forskningsrådsfinansiering er mer verdt enn oppdrag fra et departement), og at ulik type forskning verdsettes ulikt i det akademiske systemet (vitenskapelige artikler er mer verdt enn rapporter skrevet for oppdragsgivere). Tradisjonelt har både Forskningsrådet og tidsskriftene vært viktige institusjoner i reguleringen av hvem som får status i det akademiske systemet, og disse institusjonene har, ifølge flere av våre informanter, hatt en preferanse for den mer teoretisk orienterte, kanskje humanistiske, kjønnsforskningen. Samtidig har altså hendelser utenfor academia, som TV-programmet *Hjernevask*, bidratt til å sette disse hierarkiene under debatt og endret maktforholdene også innenfor det akademiske systemet. Hvilke «stammer» innenfor kjønns- og likestillingsforskningen som føler seg marginalisert, som opplever at strukturene gjør det vanskelig for dem å forfølge sine forskningsideer, og hvem som har størst sjanse for å bli latterlig-

gjort både internt og i offentligheten, er altså institusjonelt forankret. Men slike strukturer kan endres både gjennom faglig debatt og forhold utenfor akademia.

FRA STEILE FRONTER TIL RESPEKTERT MANGFOLD I INNVANDRINGSFORSKNINGEN?

Som kjønns- og likestillingsforskningen kjennetegnes også innvandringsforskningen av et stort mangfold av faglige disipliner, metodiske innfallsvinkler og teoretiske perspektiver. Og som vi så i foregående del om skillelinjer i kjønnsforskningen, preges også innvandringsfeltet av klare skillelinjer forskere imellom. Én viktig skillelinje dreier seg om metodisk tilnærming, og da i hovedsak mellom forskere som jobber med statistiske analyser av store datasett, versus forskere som jobber med kvalitative data som dybdeintervjuer og observasjoner fra feltarbeid. En annen skillelinje, som til dels overlapper med den metodiske, er knyttet til disipliner: Innvandringsforskning bedrives i dag av forskere fra samtlige samfunnsvitenskapelige disipliner og mange fra humaniora. Med ulike disiplinbakgrunn vil man forske og fortolke verden på ulike måter, ofte med utgangspunkt i ulike typer data. I brede enkeltdisipliner som sosiologi vil ulike metodiske tilnærminger leve side om side i samme fag. En tredje skillelinje dreier seg om utkikkspunkt: Her vil det hovedsakelig dreie seg om man setter søkelys på hvordan staten skal håndtere ulike utfordringer knyttet til migrasjon, eller hvordan migrantere eller andre minoritetsgruppers utfordringer og liv arter seg. En siste skillelinje er teoretisk, for eksempel om man ser på innvandring fra et integrasjonsperspektiv eller et postkolonialt perspektiv.

Alle disse skillelinjene representerer kamper internt i innvandringsfeltet om definisjonen av hva som er god forskning og høy vitenskapelig kvalitet, og om hva som er mest samfunnsrelevant kunnskap. Men ifølge våre informanter preges ikke kampene av den samme uforsonlige tonen forskere imellom som kjennetegnet feltet for noen tiår tilbake. Når informantene som jobber med spørsmål knyttet til innvandring, integrasjon og etnisk mangfold, beskriver sitt forskningsfelt, kommer i det hele tatt et endringsnarrativ tydeligere fram enn blant kjønns- og likestillingsforskerne. Mange av våre informanter beskriver innvandringsfeltet som et felt som har vært i stor endring. Litt skjematisk kan narrativet oppsummeres som følger: På 1970- og 1980-tallet var det liten interesse for innvandrings spørsmål i fagmiljøene. Dette endret seg et tiår senere da innvandring ble et viktig tema for politisk og offentlig debatt. 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet var dessuten preget av skarpe konflikter forskere imellom, for eksempel om rasisme og multikulturalisme. I dag beskrives feltet internt av våre informanter som mindre preget

av slike kamper, selv om innvandringsspørsmålet i *offentligheten* av mange oppleves som mer polarisert enn noen gang. Denne beskrivelsen av innvandringsfeltets utvikling harmonerer med tidligere studier¹⁹ og oppsummeres i dette sitatet av en forsker med en viss fartstid i feltet:

Fortellingen om norsk migrasjonsforskning, den er jo sånn, det var klare fronter og stygge ord og alt mulig, men jeg har opplevd at det var forut for min tid (...) Den nye generasjonen av forskere, de jeg forholder meg til og den forskningstradisjonen jeg forholder meg til, er veldig empirisk. Det betyr jo ikke at man er objektiv, man tar jo valg hele tiden, men litt mer [objektiv] enn teoritradisjonene som kan være ganske normative. Jeg føler at den empiriske forskningen er litt mer opptatt av å stille spørsmål, nettopp å holde to tanker i hodet på en gang da, vise motsetninger og ambivalens, og hvordan det kan være både-og.

Samtidig som flere beskriver forskningsfeltet som mindre konfliktfylt i dag enn tidligere, er mange også opptatt av å understreke at faglige motsetninger ikke er borte. Skillet mellom det som stadig omtales som «statens» versus «de undertrykte» perspektiv, oppleves fremdeles som reelt blant flere av våre informanter. Det som fra deres teig av forskningsfeltet kan oppleves fritt, kan se annerledes ut fra andre ståsteder. En av de erfarne forskerne vi har intervjuet, får fram noe av denne flertydigheten. Samtidig som denne forskeren deler oppfatningen av at rommet for ulike problemstillinger er mye større enn før, svarer vedkommende slik på spørsmålet om det stadig finnes temaer det er vanskelig å snakke om: «De står i kø!»

Hva man ser på som barrierer for fri faglig diskusjon, og hva man opplever som muliggjørende endringer, handler imidlertid om hvilken fagteoretisk posisjon man selv innehar. Mens flere av våre informanter trekker fram rasisme som et konfliktfylt tema det internt er vanskelig å diskutere fordi det oppleves som et spørsmål om moral og menneskesyn, peker andre på den voksende oppmerksomheten om strukturell rasisme i offentligheten som en mulighet til å kunne studere fenomener som det før var vanskelig å sette ord på. Denne forskeren beskriver en endring i aksepten for forskning på rasisme over tid:

Det er nok noe med det stedet jeg jobber, de senioren som var der da jeg startet, det har vært en kritikk av postkolonial tankegang, kritisk raseteori. «Det er ikke innafor, det er ikke det vi gjør her». Det har nok formet meg litt, selv om

19 F.eks. Midtbøen, «Innvandringshistorie som faghistorie: Kontroverser i norsk migrasjonsforskning.» *Nytt norsk tidsskrift* 34, no. 2 (2017): 130–49; Andersson, «Boundary Work and Normativity in Research Communication across Time.» *Identities* 28, no. 5 (2021): 598–614.

jeg er opptatt av de temaene, så har jeg ikke gått i den retningen [...] Men i dag tenker jeg at, særlig i etterkant av alt som har skjedd det siste året med *Black Lives Matter* og alle vitnesbyrdene som kommer, men også gjennom forskningen de siste årene om barna til innvandrerne som har alt på plass, men likevel ikke blir akseptert som norsk eller får en jobb, så tenker jeg at det er en annen modenhet i forskningen, men også i offentligheten, til å forsøke å åpne opp forståelsen av hva rasisme kan være.

Et interessant trekk ved innvandringsfeltet er at inndelingen i ulike «stammer» ikke synes like klart strukturert etter institusjonstyper som tilfellet er for kjønns- og likestillingsforskningen. På 1990-tallet var det riktignok slik at forskningen som var mest influert av postkolonialistisk teori, hadde sitt utspring i migrasjonsforskningsmiljøet ved Universitetet i Bergen, mens den mer empiriske forskningen kom fra oppdragsforskningsmiljøer i Oslo.²⁰ I dag er disse grensene mer flytende. Selv om ulike institusjoner skiller seg fra hverandre i faglig profil, lever forskere med ulike teoretiske perspektiver og metodiske tilnærminger side om side i de fleste miljøer. På et overordnet plan kan man likevel knytte også dette nye mønstret til institusjonelle forhold, da forskningspolitikken har lagt føringer på universitetene til å søke mer ekstern finansiering, og dermed forholde seg mer til delvis politiske målsettinger for forskningen, og oppdragsforskningsinstituttene har blitt tvunget til å publisere mer i internasjonale tidsskrifter, og dermed orientere seg mer i teoretisk retning.

At forskere med ulike perspektiver lever side om side, betyr imidlertid ikke at feltet er uten konflikter. Skillelinjene vi omtalte over, kan framstå knallharde i bestemte faglige spørsmål. Kritikkk oppleves av mange som personangrep. Flere av våre informanter mener dessuten at deres tydelige profil i offentligheten – det være seg i spørsmål om rasisme eller i uttalt bekymring for negativ sosial kontroll i enkelte minoritetsmiljøer – har kostet dem både status og karrieremuligheter i akademia. I intervjuene kan vi også spore en betydelig skepsis mellom ulike «stammer» av innvandringsforskningen når det gjelder forholdet mellom fag og politikk (jf. kap. 8). Det kan gjelde de som beskriver seg selv som «empirikere», og som antyder at andre kan bli for normative eller «aktivistiske». Men det kan også komme fra dem som ønsker å distansere seg fra politikkrelevant forskning som, i deres øyne, i for stor grad legger seg tett opptil statens eller myndighetenes problemstillinger.²¹

20 Se Midtbøen, «Innvandringshistorie som faghistorie».

21 Se Andersson, *Kampen om vitenskapeligheten* (Oslo: Universitetsforlaget, 2018) for en interessant diskusjon om oppfatninger om normativitet i norsk migrasjonsforskning.

I forlengelsen av dette finner vi en interessant diskrepans mellom informantene i synet på hva slags forskning som oppfattes som relevant av bevilgende myndigheter, og som derfor får finansiering. Mens flere av våre informanter bekymrer seg for at innvandringsforskningen har vært for dominert av «de undertryktes» perspektiv og spørsmål om for eksempel rasisme og diskriminering, mener andre at det har vært svært vanskelig å få finansiering til nettopp forskning på slike spørsmål. Som denne informanten formulerer det:

Det har rett og slett vært veldig vanskelig å få midler til empirisk forskning på rasisme fra Forskningsrådet. Og ok, det kan handle om at vi ikke er gode nok. Men altså, jeg tror jeg har sendt en rasismesøknad til Forskningsrådet tre ganger, og vi har fått sånn gjennomgående god karakter, men aldri noen penger. [...] Det svenske Forskningsrådet har et dedikert forskningsprogram på rasisme og har delt ut 60 millioner, vi [Norge] har ingenting. Også hvis man ser på forskning på antisemittisme og rasismediskriminering mot samer, så har vi hatt veldig lite, påfallende lite, finansiering av dette feltet i Norge.

Selv om det er ulike syn på hvilke forskningstemaer som det er enkelt eller vanskelig å skaffe finansiering til, peker mange av våre informanter på at forskningen som produseres, preges av aktuelle politiske spørsmål eller strømninger, enten det er via Forskningsrådets programmer, en økende vektlegging av samfunnsrelevans eller gjennom finansiering av empirisk oppdragsforskning på politiske problemområder. Dette beskrives av flere som en strømlinjeforming av forskningen, der midler kanaliseres inn i store, eksternt støttede prosjekter, som har oppnådd støtte ved å oppfylle flest mulig forhåndsdefinerte kriterier. Frykten er at dette gir mindre rom for originale perspektiver.

I sum framstår innvandringsforskningen i dag, basert på det våre informanter forteller oss, som et forskningsfelt preget av forskere fra ulike disipliner, og som analyserer samfunnet med ulike metodiske tilnærminger, faglige perspektiver og teoretiske briller. Få informanter beskriver relasjonene mellom forskere på feltet som uforsonlige i dag, men mange påpeker at det var tilfellet for noen tiår tilbake. Flere forskere opplever likevel enkelttemaer, som rasisme, som så betente at de unngår dem, ikke bare i offentligheten (jf. kap. 7), men også i interne, faglige sammenhenger. Noen konfliktlinjer, som er både faglige og politiske, synes altså å kunne virke begrensende på perspektivmangfold og ytringsrom i academia, i tråd med Mouffes idé om at konflikter er fruktbare bare inntil et visst punkt. På den annen side opplever flere forskere at den offentlige debatten om rasisme i dag har muliggjort en ny og mer åpen og interessant diskusjon om relevansen av rasisme i en norsk kontekst i dag, sammenlignet med få år tilbake. Mens noen opplever at

ytringsrommet knyttet til bestemte temaer fortsatt er begrenset, mener andre altså at det har skjedd en utvikling i retning økt ytringsrom. Uansett: Der informantene våre enes, er i en bekymring for strømlineformingen av forskningen gjennom finansieringssystemet, der problemforståelsen i liten grad åpner for alternative perspektiver.

KLIMAFORSKNING – ET FELLES PARADIGME OG HÅNTERLIGE KONFLIKTER?

Klimafeltet skiller seg fra de to foregående forskningsfeltene fordi det framstår som mer enhetlig. Den typen faglige disputer mellom ulike leirer som kommer fram i intervjuene med forskere som jobber med kjønn og innvandring, finner vi langt mindre av blant klimaforskerne. Noen av informantene snakker riktignok om harde disputer og om meningsmotstandere i offentlige debatter som de opplever som plagsomme og urimelige, men det er først og fremst med forskere utenfor det de regner som deres eget felt. Én slik konfliktlinje går mellom klimaforskere og geologer spesialisert på oljefeltet. Flere av våre informanter forteller om knallharde angrep fra geologer, som i dette eksemplet:

Jeg kan huske at de hadde gått ut voldsomt i media, noen av disse gutta, og skrevet at det var en skandale at jeg drev med den formen for indoktrinering på skoleungdom. Det var en skandale, og noe jeg hadde gjort faglig var ikke sterkt nok. Det var litt komisk for det var basert på ganske gode artikler på den tiden. [...] Jeg husker at på et tidspunkt ble jeg kontaktet av redaktøren i forskning.no og hun sa «det er helt mellom oss, jeg kommer ikke til å sette dette på trykk, men jeg har lyst til å vise deg hva de skriver om deg, hvor langt de er villige å gå».

Også klimaforskerne må altså leve med knallharde kamper og kritikk internt i akademia. Men til forskjell fra kjønns- og innvandringsforskerne er det ikke *innad* i klimaforskningen disse diskusjonene pågår. Mange av klimaforskerne gir dessuten inntrykk av å støtte hverandre når de kommer i konfrontasjoner med forskere fra andre fagområder, eller med samfunnsdebattanter i offentligheten (jf. kap. 7). Kanskje ikke så overraskende ser det derfor heller ikke ut til at disse disputtene fører til at forskerne legger bånd på seg eller unnlater å forfølge forskningsideer eller spesifikke perspektiver. Klimaforskerne oppgir å være enige om både metode, grunnleggende faglige prinsipper og forståelser av hva som er vitenskapelig kvalitet. Én av våre informanter kaller denne enigheten for «konform»: «Det finnes en

måte å opparbeide seg kunnskap på, gjennom et sett av metoder det er bred enighet om.» En annen forklarer:

... vi er grunnleggende enig, ja. Selvfølgelig er det jo, det er jo alltid faglig uenighet, altså, du får jo alltid masse juling i en review-prosess og sånt. Men de grunnleggende tingene, at vi bruker fysiske modeller for å kunne varsle både vær og klima framover i tid, det er liksom, ja, det blir ikke så veldig mye diskutert. [...] På Twitter og sånn så er jo folk utrolig åpne med å diskutere både det de holder på med selv, og å kommentere andre sin forskning. Veldig sånn livlig og god diskusjon, uten noe sånn type tydelige konflikter, verken faglig eller personlig.

Denne beskrivelsen står i klar kontrast til de opprivende diskusjonene i kjønnsforskningen og i tidligere faser av innvandringsforskningen. Mange av klimaforskerne vi har intervjuet, er naturvitere, og for dem er sentrale funn i faget – som at klimaendringene er menneskeskapt – ikke gjenstand for diskusjon. I kjønnsforskningen er sentrale spørsmål i feltet – som hvorvidt kjønn er biologisk gitt eller sosialt konstruert – temaer som ulike faggrupper har svært ulike syn på. Og tilsvarende finnes det svært ulike oppfatninger blant innvandringsforskere om utbredelsen av rasisme, avhengig av metodisk innfallsvinkel og teoretisk ståsted.

Klimaforskningen er imidlertid ikke blottet for mangfold i tilnæringsmåter. Våre informanter beskriver flere ulike fagtradisjoner der datagrunnlag og beregningsmodeller varierer. Flere av dem med lang fartstid i forskningen beskriver dessuten en endring over tid, der det før var en manglende respekt mellom disse fagområdene, mens finansieringsstrukturer og nye former for organisering i nyere tid har «tvunget» dem til å samarbeide. Kanskje har en større grad av enighet om vitenskapsforståelser mellom naturvitenskapelige fag, eller et større behov for stor finansiell støtte for å få gjennomført kostbar forskning, gjort at motstanden mot ekstern finansiering og den politiske styringen som har medfulgt, ikke har vært like stor på klimafeltet som på en del humanistiske og samfunnsvitenskapelige områder. I dag synes feltet i alle fall å være preget av gjensidig respekt forskere imellom, slik denne informanten forklarer:

Det tar lang tid å gjøre noe med [den manglende respekten mellom fagområder]. Men jeg som har vært med en stund, jeg ser jo at det, at åpenheten og toleransen har blitt helt annerledes. Og det tenker jeg at skyldes mye opprettelsen av [tverrfaglig arbeidsplass], som på en måte har tvunget folk til å komme sammen. Det var liksom ... det lå jo en finansiering i bånd, men den var på en måte ... den ble jo bare utløst hvis du greide å samarbeide med noen andre.

Finansieringsstrukturer, og politisk initierte institusjonskonstruksjoner, synes altså å ha påvirket klimaforskningen i en mer enhetlig faglig retning, med mer tverrfaglig samarbeid og større enighet. Flere av våre informanter trekker også fram rollen til FNs klimapanel (IPCC) og arbeidsformen der som viktig. Den kollektive prosessen hvor et stort antall forskere jobber sammen fram mot en felles rapport med stor faglig og politisk tyngde, synes sentral for å samle klimaforskerne om en enighet om klimaforskningens metode, datagrunnlag og definisjon av vitenskapelig kvalitet. Kombinasjonen av noen grunnleggende trekk ved naturvitenskapene, endrede finansieringsstrukturer og IPCCs arbeidsform synes altså å ha gradvis bygget opp større faglig konsensus mellom de ulike grenene av klimaforskningen over tid – blant annet på grunn av måten forskningen ble organisert på. Denne organiseringen er dermed ikke bare et resultat av fagenes natur, men må forstås som også drevet fram av politiske og samfunnsmessige krav og forventninger, slik kunnskapssosiologisk forskning har pekt på.²²

Det er lett å få inntrykk av at denne enigheten på klimafeltet rett og slett handler om faglig modenhet, og at man kommer fram til hva som er «riktig» kunnskap. Man kan imidlertid spørre seg om det har utviklet seg en form for faglig ensretting som kan lukke for nye perspektiver. En av våre informanter trakk fram *geo-engineering* eller «klimafiksing» som et uglesett forskningstema få vil vedkjenne seg. Andre pekte på tiltak for å bremse befolkningsveksten i verden som et annet tema som framstår som svært kontroversielt. Også innen klimaforskningen synes det altså å være noen temaer som er tabu. Men i motsetning til i innvandringsforskningen og kjønnsforskningen synes det å være en utbredt enighet blant våre informanter om at man slett ikke skal ta i disse temaene.

Selv om vi over har beskrevet klimaforskningen som et i hovedsak naturvitenskapelig forskningsfelt, er det viktig å være klar over at også forskere med helt andre fagbakgrunner etter hvert har inntatt klimafeltet. Blant våre informanter er derfor også flere forskere med bakgrunn fra ulike samfunnsvitenskapelige disipliner. Disse forskerne framstod ikke som klare opponenter eller kritikere til den naturvitenskapelige delen av faget. Samfunnsviterne skilte seg snarere fra naturviterne ved at de forsker på de samfunnsmessige konsekvensene av klimaendringer, utviklingen av politikk på klimaområdet, effektiviteten av ulike typer tiltak, eller de anvender kunnskapssosiologiske tilnærminger. Enkelte av informantene opplever imidlertid at kolleger med naturvitenskapelig bakgrunn ikke har respekt for den kompetansen de har som samfunnsvitenskapelige klimaforskere, for eksempel når det gjelder å forstå den politiske konteksten som den nasjonale klimadebatten

22 Merton, «Science, Technology and Society in Seventeenth Century England»; Shapin. «Here and Everywhere».

og de internasjonale klimaforhandlingene skjer innenfor. Flere peker dessuten på dominansen av naturvitenskapelige perspektiver når det er snakk om fordeling av ressurser – internt på de tverrfaglige institusjonene, og ikke minst gjennom prioriteringer i Forskningsrådets programmer. Å få finansiert forskning med samfunnsvitenskapelige metoder og perspektiver oppleves av flere forskere som umulig å få gjennomslag for i konkurranse med mer «instrumentelle» prosjekter om klimatilpasning eller utslippskutt i transportsektoren.

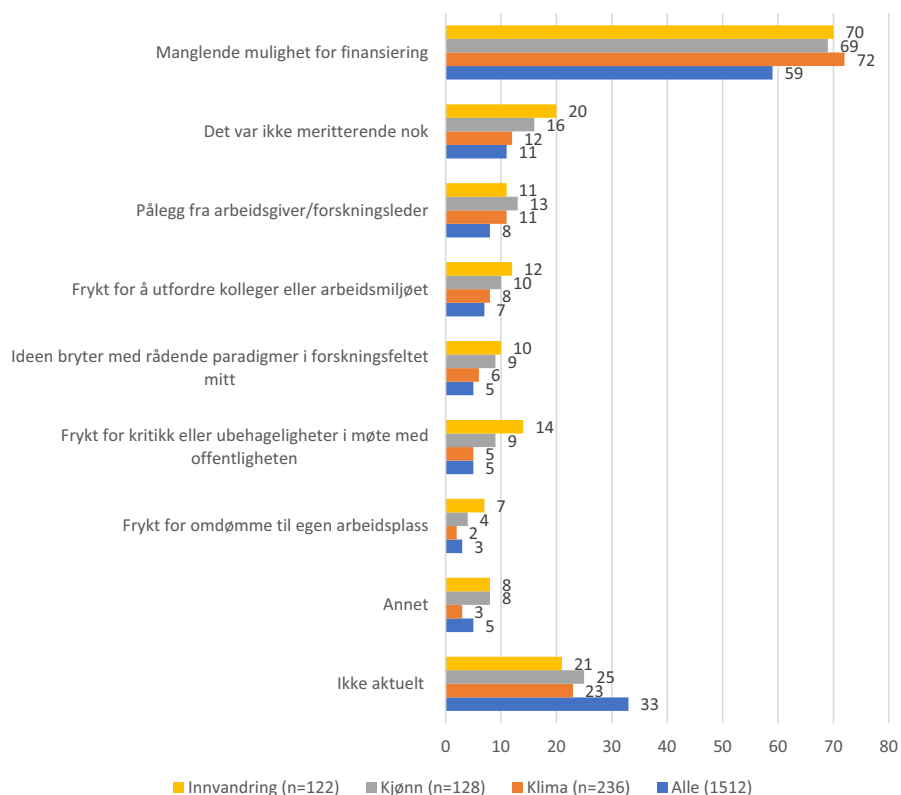
Sammenlignet med kjønns- og innvandringsforskningen framstår altså klimaforskningsfeltet – og særlig den naturvitenskapelige delen av feltet – som mer enhetlig, med større grad av enighet om metoder og datagrunnlag, og med større enighet om de viktigste konklusjonene. Dette kan tolkes som et tegn på faglig modenhet, påvirket av etableringen av tverrfaglige forskningsinstitusjoner som over tid har tvunget fram økt forståelse og samarbeid mellom forskere fra disipliner som tidligere lå i konflikt. Feltet synes ikke å være preget av en klar todeling mellom oppdragsforskningsinstitutter på den ene siden og universiteter på den andre, men snarere som et felt preget av tett kobling og mindre statusforskjeller mellom de tverrfaglige forskningsinstitusjonene og universitetsinstituttene. Samtidig kan denne enigheten kanskje også skyldes en form for faglig ensretting der alternative ideer og radikale perspektiver ikke løftes fram. Den samfunnsvitenskapelige delen av klimaforskningen framstår mer heterogen både i metodebruk og faglige perspektiver. Vi finner få tegn til en grunnleggende kløft mellom de to delene av klimaforskningen, men samtlige av våre informanter med samfunnsvitenskapelig bakgrunn gir uttrykk for at det har blitt vanskeligere over tid å få finansiert forskning som ikke er basert på naturvitenskapenes premisser. Her ligger opplagt en utfordring for perspektivmangfoldet i klimaforskningen i årene som kommer.

SKILLER INNVANDRINGS-, KJØNNS- OG KLIMAFELTENE SEG UT?

Et opplagt viktig spørsmål som springer ut av analysene presentert over, er om feltene vi har konsentrert oss om her, skiller seg fra andre felt og disipliner, eller om det forskerne vi har intervjuet, forteller om «stammekriger» og finansieringsproblemer, snarere er gjengs i academia som sådan. Dette spørsmålet er ikke helt enkelt å besvare, men vi kan få en indikasjon ved å se nærmere på et av spørsmålene som ble stilt i den bredere surveyundersøkelsen blant forskere i Norge nevnt innledningsvis. I surveyundersøkelsen, som gikk ut til norske forskere på tvers av fag og institusjoner, spurte vi om hvorvidt og hvorfor forskere har unnlatt å reali-

sere en konkret forskningsidé.²³ I figur 9.1 sammenligner vi svarene fra innvandrings-, kjønns- og klimaforskerne med utvalget som helhet.

Vi ser av figuren at manglende mulighet for finansiering er den klart viktigste årsaken til at forskere på tvers av fagfelt har unnlatt å realisere egen forskning, slik de selv ser det, men også at forskerne på de tre utvalgte feltene skiller seg ut fra utvalget som helhet. Mens omtrent 60 prosent av forskerutvalget totalt oppgir manglende mulighet for finansiering som en viktig årsak, svarer rundt 70 prosent av forskerne på de tre utvalgte feltene det samme. Disse forskjellene er statistisk

Figur 9.1: Årsaker til ikke å få realisert egen forskning (Har du i løpet av de siste fem årene unnlatt å realisere en forskningsidé på grunn av noe av det følgende? Flere svar mulig). Innvandrings-, kjønns- og klimaforskere separat, samt utvalget samlet.

23 Utvalget av respondenter som har fått og har svart på spørreundersøkelsen, er ikke representativt for norske forskere som helhet. Alt i alt har vi en overrepresentasjon av medisinere og en underrepresentasjon av naturvitere og teknologer blant respondentene. For nærmere informasjon om spørreundersøkelsen, se metodeappendikset under overskriften «Akademia-undersøkelsen: Forskerne i offentligheten».

signifikante. Supplerende analyser (ikke vist) dokumenterer at disse forskjellene ikke skyldes forskjeller mellom bredere fagområder. En egen analyse av samfunnsvitenskapelige og humanistiske forskere på universitetene, som ikke forsker på kjønn, innvandring og klima, viser dessuten at forskerne på de tre feltene skiller seg også fra andre samfunnsvitere og humanister på finansieringsspørsmålet.

De høyere tallene for de tre feltene kan imidlertid ha å gjøre med institusjonstilknytning: Manglende finansiering oppgis oftere i instituttsektoren (68 prosent) enn på universitetene (59 prosent). Når vi kontrollerer for midlertidighet, institusjonstilknytning og forskningserfaring, er det kun klimaforskerne som signifikant oftere oppgir finansieringsvansker. Vi ser også av figuren at innvandringsforskerne, og til dels kjønnsforskerne, i noe større grad enn andre lar være å realisere forskningsideer av andre grunner enn manglende finansiering. De oppgir oftere at prosjektet ikke var meritterende nok, eller at de fryktet kritikk eller ubehageligheter i møte med offentligheten, som begrunnelser for å skrinlegge forskningsideer.

Det kommer neppe som noen overraskelse at finansieringsmuligheter framstår som den desidert viktigste grunnen til at forskning forblir på idéstadiet. Alle ideer er ikke gode. Den harde konkurransen om forskningsmidler er ment å stimulere forskerne til å forbedre prosjektideene sine og dermed høyne kvaliteten på forskningen. Når bare 10–15 prosent av søknadene til enkelte forskningsprogrammer blir finansiert, sier det seg selv at en stor andel av forskerne opplever at manglende finansiering er en sentral årsak til ikke å få realisert sine ideer. Men det ser altså ut til at forskere på innvandrings-, kjønns- og klimafeltet oftere opplever problemer med å få finansiert sine prosjekter sammenlignet med andre. Dette kan også være knyttet til at flere blant disse forskerne jobber ved oppdragsforskningsinstitutt, og at de dermed, i større grad enn forskere på andre temaer som jobber ved universiteter og høyskoler, er avhengige av eksterne midler for å få gjennomført sine forskningsideer.

Spørsmålet er om finansieringsstrukturene bygger opp under dominerende perspektiver som hindrer alternative tilnærminger i å se dagens lys, altså at det bare er en bestemt *type* forskning som blir realisert. Flere av forskerne vi har intervjuet, oppfatter at finansieringssystemet ikke ene og alene er basert på vurderinger av kvalitet, men også på tilhørighet til den faglige leiren som dominerer i de tunge vitenskaps- og finansieringsinstitusjonene. De av våre informanter som hevder at finansieringsstrukturene sensurerer eller systematisk velger bort bestemte perspektiver fordi de er faglig eller politisk kontroversielle, har selvsagt ikke nødvendigvis rett i dette. Likevel kan forskeres *opplevelse* av at det er slik det henger sammen, ha innvirkning på rommet for faglig mangfold fordi de kan tilpasse

forskningen sin til det de antar er det hegemoniske perspektivet. Slik kan vi ende med en mer ensrettet forskning enn det som hadde vært det beste for både faglig diskusjon og utvikling.

AVSLUTNING

Utgangspunktet for dette kapitlet var å undersøke hvordan forskere på innvandrings-, kjønns- og klimafeltet opplever at finansieringsstrukturer og faglige skillelinjer – knyttet for eksempel til metode, teoretiske perspektiver og vitenskapssyn – påvirker rommet for diskusjon og kunnskapsproduksjon. Mens kjønnsforskerne beskriver ganske skarpe skillelinjer langs slike dimensjoner, og konflikter og temaer som får enkelte av dem til å vokte seg for bestemte temaer, synes innvandringsforskerne å ha kommet forbi de tøffeste faglige feidene som preget feltet for et par tiår siden. Selv om det fortsatt finnes en stor variasjon i faglige tilnærminger på innvandringsfeltet og det fortsatt er konflikter knyttet til enkelttemaer, gir våre informanter inntrykk av at en relativt pragmatisk, empirisk tilnærming preger stadig større deler av feltet, og at det er større respekt mellom ulike «stammer» i dag enn tidligere. Dette har kanskje å gjøre med at innvandringsforskningens ulike «stammer» i dag gjenfinnes både på universitetene og i oppdragsforskningen, mens de ulike faglige stammene innen kjønnsforskningen synes å konsentrere seg på ulike typer institusjoner (universitetsinstitutter, universitetssentre eller oppdragsforskningsinstitutter).

Klimaforskningen synes langt mer preget av faglig konsensus enn det de to andre feltene er, noe som antakelig kan knyttes til kjennetegn ved naturvitenskapelige metoder, teorier og vitenskapsforståelse. Samfunnsvitenskapelige klimaforskere skiller seg ut i så måte, men heller ikke disse forskerne beskriver dype konflikter internt i forskningsfeltet. Institusjonelle føringer, som etablering av nye sentre og krav om tverrfaglig samarbeid knyttet til finansiering, der ofte både naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige forskere inngår, later til å ha spilt en viktig rolle i å utvikle felles faglige orienteringer på tvers av disipliner innad i klimafeltet.

Selv om vi i dette kapitlet har viet stor oppmerksomhet til faglige feider, tyder altså resultatene fra spørreundersøkelsen som har gått ut til norske forskere på tvers av fagfelt og institusjoner, at den ene grunnen som forskere opplever at representerer det største hinderet mot å få realisert sine forskningsideer, er mangel på finansiering. På den ene siden er dette en rent triviell observasjon – det er hard konkurranse om forskningsmidler, og bare en liten andel prosjekter får finansiering. Intervjuene våre viser imidlertid at mange forskere opplever at finansierings-

systemet ikke fungerer som en objektiv siling av prosjekter kun etter vitenskapelig kvalitet. Mange forskere, på alle tre felt, mener at både utlysninger og tildelinger lukker døren for viktige spørsmål og alternative perspektiver, og at en trussel mot perspektivmangfold i akademia er hvordan forskningen finansieres.

Med unntak av en begrenset pott med frie midler i Forskningsrådet og ERC er de som lykkes i forskningsverdenen, de som forsker på temaer som politikere og departementer har definert som sentrale. Finansieringssystemet setter altså rammene for mye av kunnskapsproduksjonen i Norge. Spørsmålet er om dette systemet åpner opp kommunikasjon mellom faglige «stammer» og tilrettelegger for samarbeid om originale forskningsideer eller snarere tvinger fram en systemvennlig konsensus og faglig ensretting uavhengig av forskernes politiske disposisjoner og akademiske interesser. Det er ikke gitt at manglende eller styrende finansiering utgjør hovedproblemet for perspektivmangfold og ytringsfrihet i akademia, men det utgjør utvilsomt et sentralt element i den debatten.

Debatt i offentligheten om hvor fri forskningen er, om ytringsfrihet i akademia og om hvorvidt man kan stole på den kunnskapen forskerne produserer og formidler, handler ofte om hvorvidt enkelte blir utsatt for hets eller trusler fra aktører i offentligheten, eller om politisk orientering farger forskningsresultatene. Som vist i kapittel 7 og 8 i denne boken er slike spørsmål absolutt relevante for diskusjonen om ytringsfrihet og rommet for perspektivmangfold i akademia. Dette kapitlet har vist at også faglige feider knyttet til ulike metoder, teorier og vitenskapssyn, og spørsmål om organiseringen av forskningsfinansieringen, er sentrale for rommet for perspektivmangfold i kunnskapsproduksjon og -formidling.

I våre analyser av hvordan forskere på feltene innvandring, kjønn og klima opplever hva som setter rammene for perspektivmangfold og ytringsrom, ble disse akademia-interne elementene trukket fram som sentrale – enten i tillegg til eller koblet sammen med politiske skillelinjer. Diskusjonen og kritikken forskere imellom, hvilken form de tar, og hvilke institusjonelle strukturer de bygger på, er noe den som er interessert i ytringsfrihet i akademia, bør vie oppmerksomhet.

REFERANSER

- Abbott, Andrew. *Chaos of Disciplines*. Chicago: The University of Chicago Press, 2001.
- Andersson, Mette. *Kampen om vitenskapeligheten: Forskningskommunikasjon i et politisk betent felt*. Oslo: Universitetsforlaget, 2018. <https://doi.org/10.18261/9788215030036-2018>.
- Andersson, Mette. «Boundary Work and Normativity in Research Communication across Time.» *Identities* 28, no. 5 (2021): 598–614. <https://doi.org/10.1080/1070289X.2019.1688953>.
- Becher, Tony og Paul Trowler. *Academic Tribes and Territories: Intellectual Enquiry and the Cultures of Disciplines*. Buckingham: Open University Press, 2001.
- Bleich, Erik. *The Freedom to Be Racist? How the United States and Europe Struggle to Preserve Freedom and Combat Racism*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
- Brandt, Thomas, Mats Ingulstad, Eirinn Larsen, Marte Mangset og Vera Schwach. *Avhengig av forskning. De norske forskningsrådenes historie*. Bergen: Fagbokforlaget, 2019.
- Clark, Burton R. *The Higher Education System: Academic Organization in Cross-National Perspective*. Los Angeles: University of California Press, 1986.
- Gibbons, Michael, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott og Martin Trow. *The New Production of Knowledge. The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies*. London: Sage, 1994.
- Gläser, Jochen og Grit Laudel. «Governing Science: How Science Policy Shapes Research Content.» *European Journal of Sociology* 57, no. 1 (2016): 117–68. <https://doi.org/10.1017/S0003975616000047>.
- Henkel, Mary. «Academic Identity and Autonomy in a Changing Policy Environment.» *Higher Education* 49, no. 1 (2005): 155–76. <https://doi.org/10.1007/s10734-004-2919-1>.
- Lamont, Michèle. *How Professors Think: Inside the Curious World of Academic Judgment*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 2009.
- Merton, Robert. «Science, Technology and Society in Seventeenth Century England.» *Osiris* 4 (1938). <https://doi.org/10.1086/368484>.
- Midtbøen, Arnfinn H. «Innvandringshistorie som faghistorie: Kontroverser i norsk migrasjonsforskning.» *Nytt norsk tidsskrift* 34, no. 2 (2017): 130–49. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3053-2017-02-03>.
- Mouffe, Chantal. *On the Political*. London og New York: Routledge, 2005.
- Mouffe, Chantal. *Agonistics: Thinking the World Politically*. New York: Verso, 2013.
- Shapin, Steven. «Here and Everywhere: Sociology of Scientific Knowledge.» *Annual Review of Sociology* 21, no. 1 (1995): 289–321. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.21.080195.001445>.
- Shapin, Steven. «History of science and its sociological reconstructions.» *History of science* 20, no. 3 (1982): 157–211.
- Snow, Charles Percy. *The Two Cultures*. London: Cambridge University Press, 1959.
- Weber, Max. «Science as Vocation.» *Daedalus* 87, no. 1 (1958): 111–34.
- Whitley, Richard. *The Intellectual and Social Organization of the Sciences*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Williams, Joanna. *Academic Freedom in an Age of Conformity: Confronting the Fear of Knowledge*. New York: Palgrave Macmillan, 2016.